

112-111 פעמים

אביב-קיץ
תשס"ז

תוכן העניינים

זהות

בעטיפה:

מלפנים: מאיר פיצ'חדזה,
דיוקן עצמי עם מזוודות, 1996,
באדיבות האמן

מאחור: ליאורה לאור, צלמי
אור, 2003, באדיבות האמנית

הפעם בפעמים	2
החיטוב של עדות ישראל: שיטות החיטוב, השינויים בהן ומאפייניהן / יצחק בצלאל	5
זהות יהודית-ספרדית רב דורית בישראל בין זיכרון אישי לקולקטיבי / אלמוג בהר	35
זהויות משלימות: ספרדים, ציונים וארגנטינים בין שתי מלחמות העולם / רענן ריין ומולי לואיס	79
לאומיות, ציונות, עיתונות וסוציאליזם בקרב יהודי דמשק תחת שלטון פיצל / ירון הראל	103
עיצוב זהות קבוצתית בתהליכי הגירה: יהודי קווקז וחשיבותה של שונות פנימית / חן ברם	145
יהודי רוסיה בימי הביניים: למתודולוגיה של המחקר / אלכסנדר קוליק	185
המונחים האתניים המשמשים להגדרתם של יהודי גאורגיה / קונסטנטין לרנר	209
מירושלים לוונציה: חייו של דומיניקו ירושלמי, חיבוריו ופעילותו כצנזור / גילה פריבור	215
האחרים: לאופולד וייס ונסים סוסה / עפרה בנג'ו	243
עיונים וביקורת	
הרמב"ם: בעל הלכה, הוגה דעות ואדם – על ספרו של חיים (הרברט) דוידסון / יעקב בלידשטיין	255

זהויות משלימות

ספרדים, ציונים וארגנטינים בין שתי מלחמות העולם

רענן ריין ומולי לואיס

ארבעים שנה חלפו מאז שהקימה האוניברסיטה העברית בירושלים את המדור הלטינו-אמריקני במכון ליהדות זמננו, ורבע מאה עבר מאז שהוקמה בארצות-הברית האגודה לחקר יהדות אמריקה הלטינית' (Latin American Jewish Studies Association, LAJSA) – ואף על פי כן היבטים שונים בתולדות הנוכחות היהודית ביבשת זו עדיין לא נחקרו די הצורך.¹ למשל מחקרים רבים עסקו במנהיגי הקהילות היהודיות ובמוסדותיהן, ורק מעטים בחנו את ההיסטוריה של יהודים שמעולם לא היו חלק מן המסגרות הקהילתיות (unaffiliated ethnics) – כך התעלמו המחקרים בדרך כלל ממחצית ויותר מן היהודים באמריקה הלטינית, שלא השתייכו למוסדות היהודיים.²

חלק גדול מהספרות המקצועית יוצר את הרושם המטעה של קהילות הומוגניות ומונוליתיות. לטינו-אמריקנים יהודים הוצגו בדרך כלל כמי שהתקדמו במסלול מהיר ובלעדי אל המעמד הבינוני והגבוה. משום כך התעלמו מרבית ההיסטוריונים מקיומם של יהודים בני מעמד הפועלים או יהודים עניים, וקבוצות אלה נחקרו רק לעתים רחוקות.³ גם סוגיות מגדר לא נדונו בלימודים האתניים של אמריקה הלטינית בכלל ובלימודים העוסקים בלטינו-אמריקנים יהודים בפרט. מחקרים על נשים יהודיות באמריקה הלטינית התמקדו לעתים קרובות מדי בפרוצות או בסופרות,⁴ אף שנשים יהודיות מילאו תפקיד מרכזי במגוון היבטים חברתיים. כפי שהדגישה סנדרה מקג'ידויטש בקשר לארגנטינה, נשים יהודיות נעדרות למעשה מכל המקורות ההיסטוריים המשניים. מחקר עליהן חיוני כדי לחשוף את הקולות ולספר את הסיפורים שלא סופרו של מחצית האוכלוסייה היהודית, שקולה לא נשמע.⁵ הדבר נכון גם לילדים ולמיעוטים מינניים.

* המחברים מבקשים להודות לליאב שמריו על סיועו באיתור כמה מן הגיליונות של העיתון 'ישראל' בארכיון הציוני המרכזי ובארכיון לתולדות העם היהודי, שניהם בירושלים, וכן לנעמה שפי ולאליעזר נובודבורסקי על הערותיהם המועילות על השיטות הראשונות של המאמר. המושג ספרדים מציין במאמר זה יהודים צאצאי מגורשי ספרד ויהודים שהיגרו לארגנטינה מארצות ערב.

- 1 לדיון רחב בסוגיה זו ראו: ריין ולסר.
- 2 מבין המחקרים המעטים הכוללים דיון ביהודים שלא היו חברים בקהילה המאורגנת ראו: טנר; סופר.
- 3 לקובץ מאמרים על עוני ועניים יהודים באמריקה הלטינית בשנים האחרונות ראו: קליקסברג. לביבליוגרפיה בנושא היהודים ותנועת הפועלים ראו: מרק טורקוב.
- 4 ברא; מירלמן, חיפוש זהות, עמ' 337-378; גאי; גליקמן; וינסנט; קושניר.
- 5 מקג'ידויטש, עמ' 73-49; ריין.

שתי סוגיות במחקר חשובות במיוחד לענייננו בדיון על ההיסטוריוגרפיה של יהודי אמריקה הלטינית ועל החסר בה. האחת קשורה למונוליתיות של מחקר האתניות באמריקה הלטינית, שהתעלם לא פעם מחלוקות אתניות פנימיות שמתקיימות זה דורות רבים. כך הוצגו קהילות אתניות שונות ברחבי היבשת כהומוגניות (כגון קהילה 'יהודית', קהילה 'ערבית', או 'קהילה אסיאתית'), בעוד שבדרך כלל נדרשת הבחנה דקה ומורכבת יותר (אשכנזים וספרדים בקהילה היהודית; יפנים, סינים והודים בקהילה האסיאתית; סורים, לבנונים ופלסטינים, מוסלמים ונוצרים בקהילה הערבית). בצד ריבוי המחקרים על אודות לטינאמריקנים יהודים ממוצא אשכנזי, ניכר מחסור במחקר על יהודים ספרדים, שהם עצמם נחלקים – כמו האשכנזים – על פי לאום ועיר המוצא.⁶ יתר על כן, כותבים שעסקו ביהודים הספרדים בארגנטינה נטו להדגיש את המפריד בינם לבין היהודים האשכנזים יותר מאשר את אזורי המגע החברתיים, התרבותיים והאידיאולוגיים ביניהם, שדווקא טושטשו. מרגלית בזרנו, הנחשבת בת סמכא בתחום ההיסטוריה של היהודים הספרדים בדרום אמריקה, כתבה כי 'התפתחותה של הקהילה הספרדית בארגנטינה הייתה נבדלת מזו של הקהילה האשכנזית. דומה שתקופה ארוכה התקיימה היהדות הספרדית [בארגנטינה] בתוך מעגלים חברתיים ותרבותיים סגורים, שנקודות המגע שלהם עם העולם היהודי ה"אחר" היו מועטות'.⁷ ואילו סיליה שנקולבסקי-קרול, שהתמחתה בתולדות הפעילות הציונית בארגנטינה, שיקפה היטב את מצב המחקר בתחום זה כאשר טענה כי 'הציבור הספרדי חי את חייו מפולג מבפנים, ובנפרד מן הציבור האשכנזי, בשל השוני ברקע, במנטליות ובעיקר – בשפה. רק בעתות משבר, או לרגל מאורעות מיוחדים, שיתפו שני המגזרים פעולה, כמו בהתארגנות המגבית למען קורבנות מאורעות תרפ"ט'.⁸

סוגיה נוספת הראויה לבחינה מחודשת נוגעת למשמעות העמדות הציוניות שאימצו יהודים בארגנטינה (ולא רק בה). מרבית המחקרים על אתניות באמריקה הלטינית התבססו על ההנחה כי ילדיהם ונכדיהם של מהגרים מייחסים חשיבות מיוחדת למקום הולדתם של אבותיהם או למולדתם המדומיינת, ולפיכך נוטים למלא תפקיד משמעותי פחות בעיצוב הזהות הלאומית בארץ שבה הם חיים. לדוגמה מחקרים על לטינאמריקנים יהודים הניחו לעתים קרובות כי פעילותם של הארגונים הציוניים הייתה מכוונת מאז ומתמיד בראש ובראשונה

6 בצדק קבלו שניים ממנהיגיהם הבולטים של היהודים הספרדים בארגנטינה על ההכללות הפשטניות המתייחסות אל יוצאי חלב, דמשק, צפון אפריקה ודוברי הלדינו כאל מקשה אחת. ראו: Rubén E. Beraja & Ernesto Sclat, 'Panorama Sefaradí en la Argentina', La Luz, 26 September 1980. בזרנו בחנה את ההיסטוריוגרפיה המוגבלת על יהודים ספרדים באמריקה הלטינית, ראו: בזרנו, קהילות ספרדיות, עמ' 9–26; ראו גם: חמוי דה חלב; ברודצקי.

7 בקיבוז, עמ' 124. בזרנו ציינה כמה סייגים להכללה זו. לטענתה קווי התייחוס בין אשכנזים לספרדים היו נוקשים פחות בשלבים המוקדמים של ההגירה היהודית לארגנטינה, בטרם הונחה התשתית הארגונית לקהילה הספרדית, ובערים שונות בפנים הארץ. ראו: בזרנו, הספרדים בארגנטינה; בזרנו, ייחוד אתני.

8 שנקולבסקי-קרול, התנועה הציונית, עמ' 33; בקיבוז. גם יהודים בני הזמן קוננו לא פעם על היעדר שיתוף פעולה בין אשכנזים לספרדים. ראו למשל: L. Schusheim, 'Los judíos sefaradés en la Argentina', La Luz, 19 June 1931; Mundo Israelita, 7 February 1931; 20 June 1931; 16 February 1935; 30 November 1935; 22 Mars 1941

לישראל, ולא ראו בה ביטוי לזהותם ה'ממוקפת' (hyphenated identity) בארצות מושבם, היינו זהות מורכבת של יהודים־ארגנטינים הניצבת על רצף שבקוטב אחד שלו טיפוס אידאלי של זהות יהודית ובקוטב האחר טיפוס אידאלי של זהות ארגנטינית.⁹

במרכזו של מאמר זה עומד העיתון היהודי בספרדית 'ישראל', שנוסד בשנת 1917 בבואנוס־איירס, ביזמת יהודים דוברי ספרדית ממרוקן, ושראה אור בתדירויות משתנות עד שנות השבעים של המאה העשרים. מניחותו מקומו של 'ישראל' בחברה היהודית בארגנטינה עולה תמונה מורכבת של הקשר בין זהות יהודית ארגנטינית והשתתפות בפעילות ציונית לבין המולדת הישראלית המדומינת. ובעקבות זאת נשאלת השאלה לאיזו מולדת אכן כוונה הפעילות הציונית בארגנטינה, במיוחד בתקופה שבטרם השואה וקודם להקמתה של מדינת ישראל. הטענה שהתמיכה במפעל הציוני בארץ־ישראל ובמדינת ישראל הייתה רכיב חשוב בזהות של יהודי ארגנטינה, הוצגה במחקר כטענה מובנת מאליה ולא זכתה לבחינה מסודרת. אנו מציעים בין השאר שפעילות ציונית הייתה בארגנטינה במאה בעשרים אסטרטגיה שאפשרה ליהודים־ארגנטינים להיות בניה ובעליה של מולדת אם (ארץ־ישראל), כמו איטלקים־ארגנטינים (איטליה) וספרדים־ארגנטינים (ספרד). בדרך זו תמיכה בציונות הייתה בעיני רבים לאו דווקא פתח לבדלנות אתנית, כי אם אמצעי להיות ארגנטיני טיפוסי בחברת מהגרים הטרוגנית זו.

דיונו ב'ישראל' מתמקד בניסיון להתחקות אחר דרכי העיצוב והגיבוש של זהות קולקטיבית יהודית בארגנטינה במאה העשרים, במיוחד בשנות העשרים והשלושים של מאה זו. העיתון מוצג כמסגרת שנעשה בה ניסיון לגבש זהות ממוקפת, יהודית־ארגנטינית, לבטא זהות זו, ולהציע נרטיב היסטורי שיסייע לכוננה.¹⁰ לאחרונה הופיעו בספרות המחקר על היהודים בארצות ערב דיונים דומים, אך אין דיונים כאלה בהיסטוריוגרפיה על יהודי אמריקה הלטינית. בעבודותיהם של הגר הלל וירון צור הוצגו העיתונים הציוניים 'ישראל' שראה אור במצרים ו'לאונויר אילוסטרה' (L'Avenir Illustré) שיצא במרוקן כמבטאים זהות ציונית שאינה מחייבת שכל יהודי יהגר לארץ־ישראל, אלא מאפשרת ליהודים להמשיך לחיות במקומות מושבם, תוך השתלבות בחברה הסובבת ותמיכה במפעל הלאומי בארץ־ישראל.¹¹

הציונות הייתה מראשיתה תנועה עולמית, אך הכותבים ב'ישראל' נתנו לה גם פרשנות מקומית. באמצעות 'ישראל' התאחדו ספרדים ואשכנזים סביב סוג מיוחד של ציונות, אשר הדגישה את היותם ציונים בארגנטינה, ושלרוב לא צידדה בהגירה לארץ־ישראל/פלשתינה כמימוש הבלעדי של הציונות. בחינה של גיליונות העיתון מן התקופה שקדמה להקמת מדינת ישראל מלמדת שיהודים בני עדות שונות השתמשו בציונות כדי לכונן זהות יהודית חדשה, שהתבססה על עבר מיתי משותף ועל תקווה לעתיד משותף בארץ מגוריהם בדרום אמריקה. הציונות התרבותית והלא פוליטית של 'ישראל' הציגה את ארץ־ישראל כמרחב שבעבר הרחוק חיו בו כלל היהודים, אך לא הציעה להחיות מציאות זו בהווה או בעתיד, שכן לא

9 שנקולבסקי־קרול, התנועה הציונית; אבני, הציונות; ליורנט דה בוקסר; פרייזל.

10 לדיון מקיף בתאוריות ובמחקרים על זהות קיבוצית וזיכרון קולקטיבי ראו: גרשני.

11 הלל, 'ישראל' בקאהיר; הלל, רפורמיזם; צור.

הציעה שיהודי ארגנטינה יעקרו למזרח התיכון. ארגנטינה הפכה לביתם החדש, ולא הייתה שום סיבה שלא תשמש מולדת ליהודים המתגוררים בה, ספרדים ואשכנזים כאחד. הציונות הפכה את קהילות הפזורה למשפחה אחת, המבוססת על קשרי דם משותפים כביכול, וכך איחדה יהודים מרקע שונה. במקרה של 'ישראל', סוג הציונות שתמכו בו הכותבים שיקף את רצונם להיות מוכרים כחלק מהאומה הארגנטינית, ולא מזוהים כיהודים לאומיים רדיקלים או מיליטנטים. הציונות ייצגה עבר שכל היהודים – אשכנזים וספרדים – יכלו לאמץ, לא רק בארץ-ישראל אלא גם בארגנטינה.

הכותבים ב'ישראל' ראו בציונות מכנה משותף עדיף על ההזדהות כספרדים או כאשכנזים. דומה שבדרך כלל הזדהו קודם כול כציונים, שכן זיהוי זה היה חשוב בעיניהם יותר מאשר הזיהוי על פי המוצא או שפת האם, אם כי גם לעובדת היותם ספרדים או אשכנזים היה משקל נכבד בפסיפס הזהויות שלהם. אף שהעיתון נוסד בידי יהודים ספרדים ממרוקו, הכותבים, הקוראים וגיבורי 'עמודי החברה' ב'ישראל' לא נחלקו בהתאם לעדותיהם. הציונות והאפשרות להפוך באמצעותה לבנים נאמנים של האומה הארגנטינית שימשו לרבים מן הכותבים מוקדי זהות פרטית וקולקטיבית.

נוסף על כך 'ישראל' מעיד שההפרדה בין ספרדים לאשכנזים בארגנטינה לא הייתה כה חדה כפי שסבורים החוקרים בדרך כלל.¹² באופן מסורתי תוארו יהודים ספרדים מהמזרח התיכון ומצפון אפריקה ויהודים אשכנזים ממרכז אירופה וממזרח כקבוצות שהגעו ביניהן היה דל, ואשר גילו עניין מועט האחת באחרת. היעדר יחסי הגומלין הוסבר בהבדלים בין אזורים המוצא, בהווה היהודית השונה של כל קבוצה ובמכשלות שפה. אף שבהקשרים רבים הייתה בגישה זו מידה בלתי מבוטלת של אמת, 'ישראל' חושף צד אחר של הסיפור. ספרדים ואשכנזים כאחד נמנו עם הכותבים בעיתון והופיעו ב'עמודי החברה', בתצלומים ובמודעות פרסומת. 'ישראל' מעיד בבירור על מגע בין שתי הקבוצות: הם קראו את אותו העיתון וכתבו לאותו עיתון, תוך כדי יצירת רשת חברתית של קשרים באמצעות העיתון ובמפגשים חברתיים מסוגים שונים. העיתון וסוג הציונות המיוחד ששיקף אפשרו לספרדים ולאשכנזים לגשר על ההבדלים ביניהם ולהתאחד סביב מטרה משותפת.

בשתי הקבוצות, ספרדים ואשכנזים, היה ערב רב של מסורות ומאפיינים, והן ביטאו את יהדותן בדרכים שונות, ועל כן בולט שבעתיים היעדרו של מחקר הקושר את שתי הקבוצות. חלק מהבעיה נעוץ במקורות שבהם השתמשו חוקרים באורח מסורתי כדי לספר את סיפורם של יהודי ארגנטינה. היסטוריונים הרבו להשתמש במסמכים של מוסדות, דוגמת ארגונים לעזרה הדדית, בתי חולים, בתי כנסת וארגונים רשמיים אחרים, ועיון במסמכים מוסדיים אלה אכן מצדיק את גישת המחקר עד כה. הארגונים הללו קמו לעתים קרובות על בסיס מוצא או שפה, ועל כן לא נוצר במסגרתם כמעט שום קשר בין קבוצות שונות בקהילה. לדוגמה בית כנסת שייסדו יהודים יוצאי דמשק או קבוצה פוליטית שפגישותיה התקיימו בידיש משכו

12 למחקרים היסטוריוגרפיים על היהודים בארגנטינה אשר הדגישו את החלוקה בין ספרדים לאשכנזים, ושהזכירו רק מעט את היהודים הספרדים, ראו, נוסף על החיבורים שכבר הוזכרו: אבני, ארגנטינה ויהודים; מירלמן, בואנוס-איירס; לוין; וייסברוט.

מודעה על פסטיבל לכבוד חג החנוכה מטעם הקהילה הספרדית הארגנטנית
בבואנוס-איירס, 12 בדצמבר, 1928

קהלים שונים. לפיכך נראה מובן מאליו שבני קבוצות שונות מיעטו ליצור קשר אלה עם אלה, וממילא לא יכול היה להיווצר כלל קשר בין אשכנזים לספרדים. ואולם מסמכים רשמיים ממין זה אינם חושפים את האפשרות למגע יומיומי חוץ-ארגוני בין חברים בקבוצות השונות, אפשרות המשתקפת מ'ישראל'.

לעתים רחוקות הזכירו חוקרים זיקה כזו או אחרת של ספרדים באמריקה הלטינית לצינונות.¹³ המחקר ראה עד כה בצינונות באמריקה הלטינית מפעל אשכנזי באופן בלעדי כמעט. לאשכנזים יוחסו עניין רב ומעורבות בתנועות פוליטיות יותר מאשר לספרדים, ואלה הוצגו באורח סטראוטיפי כשמרנים ודתיים יותר. ברצוננו לקרוא תיגר על חלוקת הקבוצות בהתבסס על הכללות אלה – הדיון בעיתון 'ישראל' מחייב לבחון מחדש את מקומם של היהודים הספרדים ושל הצינונות בהקשר הלטינו-אמריקני.

בשנים 1890–1930 היגרו לארגנטינה רבבות יהודים, רובם לבירה הפדרלית בבואנוס-איירס ולסביבותיה. על פי מפקד התושבים העירוני של בבואנוס-איירס שנעשה בשנת 1936,

13 לדיונים בצינונות בקרב היהודים באמריקה הלטינית, אשר לא הזכירו כמעט כלל את היהודים הספרדים, ראו: אבני, מקורות הצינונות; אבני, טריטוריאליזם; שנקולובסקי-קרול, מפלגות ציוניות; שנקולובסקי-קרול, כיבוש; שנקולובסקי-קרול, השפעה. לדיונים על הצינונות בקרב היהודים הספרדים ראו: בורנו, הספרדים בארגנטינה; מירלמן, הגירה ספרדית.

חיו בעיר 120,195 יהודים; 86.9 אחוז מהם היו אשכנזים, שבאו בעיקר מ'תחום המושב' שברוסיה, ושאר 13.1 האחוזים היו ספרדים.¹⁴ יהודים ספרדים באו לארגנטינה בעיקר מהמזרח התיכון ומצפון אפריקה.¹⁵ הם דיברו בדרך כלל אחת משלוש שפות: ערבית, לדינו או ספרדית, ובקרב יוצאי מרוקו היו גם דוברי חכיתיה. היהודים דוברי הערבית, שבאו מסוריה ללבנון, ארץ ישראל או מצרים, היו 5.4 אחוזים; דוברי הלדינו, שבאו מתורכיה, מיוון או מבלגריה, היו 4.5 אחוזים מכלל האוכלוסייה היהודית; והיהודים דוברי הספרדית, שבאו ממרוקו, מספרד, מאלג'יריה, מגיברלטר, מפורטוגל או מתוניסיה, היו הקבוצה הקטנה ביותר – 420 נפש, שהיו 0.6 אחוזים מכלל היהודים.¹⁶ מי שהיו מיעוט בתוך מיעוט – יהודים ספרדים ממרוקו – הם שהוציאו לאור את העיתון 'ישראל'.

על אף היותה מיעוט קטנטן בפסיפס ההגירה המקומי, היו לקבוצה זו כמה יתרונות. חבריה שלטו בשפה המקומית, והם היו בין הראשונים שבאו לארגנטינה, רובם החל משנות השמונים של המאה התשע עשרה. לפיכך היו בעלי עמדה שאפשרה להם לנסות ולגשר בין ספרדים לאשכנזים. כמה מהם שימשו כמורים במושבות החקלאיות שהקימה יק"א בארגנטינה. מן הראוי לציין שגם צעדי הארגוניים הראשונים של הציבור היהודי הספרדי בארגנטינה, בשנת 1891, נעשו ביזמת יהודים יוצאי מרוקו, אשר הקימו את הקונגרס היהודית הלטינית (Congregación Israelita Latina). אף ההיסטוריה של הציונות הספרדית בארגנטינה ראשיתה בהשתתפותם הפעילה של ציונים מן הקהילה המרוקנית בקונגרס הציוני הארגנטיני הראשון, שהתקיים בשנת 1904. ככלל היו השכלתם והכנסתם של היהודים יוצאי מרוקו גבוהות מאלה של שאר היהודים הספרדים.

ישראל: אל מעבר לגבולות היהודים הספרדים ממרוקו

בתולדות העיתונות היהודית בארגנטינה נחשב 'ישראל' כ'זקן העיתונים היהודים בספרדית',¹⁷ אך למרבה ההפתעה לא נכתב על אודותיו כמעט דבר. העיתון החל לראות אור כירחון באפריל 1917, שנה לאחר מכן היה לדרשבוועון, ובטרם מלאה שנתו השנייה, בסוף 1918, הפך לשבועון. הוא הופיע באופן רציף עד שנות השבעים של אותה מאה.¹⁸ מייסדיו היו סמואל (שמואל) א' לוי וחקובו (יעקב) לוי, שניהם יהודים ממוצא מרוקני שחיו בבואנוס-אירס. העיתון פנה לא רק לקומץ המשפחות היהודיות ממוצא מרוקני שחיו בעיר באותה עת – הוא משך קהל קוראים גדול הרבה יותר, שחרג מגבולות הקבוצה שממנה צמח. בגיליון הראשון של הירחון

14 מירלמן, בואנוס-אירס, עמ' 26.

15 אפשטיין; בראונר-רודג'רס, הקהילה היהודית; ברודצקי.

16 מירלמן, הגירה ספרדית, עמ' 179. בורנו העריכה שחלקם היחסי של היהודים מצפון אפריקה בקרב יהודי ארגנטינה היה גדול יותר. ראו: בורנו, מקומה של הקהילה, עמ' 33, הערה 8. העיתון היהודי ספרדי 'לה

לוס' העריך באותה עת את מספרם בכ-300 משפחות. ראו: La Luz, 19 June 1931.

17 שלמן.

18 בשנת 1917 החל להופיע גם הביטאון הציוני 'הגולה' בשפה הערבית, ביזמתם של יהודים יוצאי סוריה, אך בניגוד ל'ישראל' קיומו היה קצר ימים. ראו: סיסקל.

הובע הרצון לשקף את עמדותיה ואת צרכיה של 'כל הקהילה, ללא הבדלי פולחן ולתרום לאחדותם של כל היהודים בארגנטינה'.¹⁹

זמן קצר לאחר ייסוד 'ישראל' נפטר חקובו לוי, וסמואל א' לוי, רואה חשבון אמיד, הפך לרוח החיה בעיתון. סמואל, בנם של מהגרים ממרוקו, נולד בארגנטינה בשנת 1886.²⁰ במחצית השנייה של שנות העשרים התנוססו שמותייהם של סמואל א' לוי וחקובו לוי בעמוד הראשון של העיתון, לצד אלה של זבולון לוי וחוסה (יוסף) ליברמן (Liebermann) – שני הכותבים העיקריים האחרים ב'ישראל'. לליברמן לא הייתה כנראה קרבה משפחתית לשלושת האחרים. בשנים 1935-1926 שימש זבולון לוי המנהל האדמיניסטרטיווי של העיתון. הוא הוזכר לעתים קרובות בעמודי החברה של העיתון והופיע בתמונות שנדפסו בעמודים אלה, בעיקר בשל המסעות שערך ברחבי ארגנטינה ובמדינות השכנות כדי להיפגש עם יהודים. הוא נשא את דגל הזהות הקולקטיבית שהציע עיתונו, אך היה גם איש מסחר שביקש להגדיל את מספר המנויים של העיתון.

ליברמן, שחיבר כעבור שנים רבות את הספר 'היהודים בארגנטינה', ואשר לא היה יהודי ספרדי, כיהן כמנהל המערכת של 'ישראל' בשנת 1927.²¹ ליברמן היה כותב קבוע בעיתון, ובין השאר תרגם מיידש קטעים מרומנים וממחזות של שלום אש וכתב מאמרים על ההיסטוריה של ארגנטינה ועל מסעותיו בה, תוך שהוא משרטט את גבולותיה של הקהילה שאליה פנה 'ישראל'. בגיליונות שניתחנו מן המחצית השנייה של שנות העשרים היה ליברמן הכותב שפרסומיו בעיתון היו הרציפים ביותר. סמואל א' לוי, זבולון לוי וליברמן היו כנראה שלוש הדמויות המרכזיות ב'ישראל' באותה עת. משום כך מעניינת העובדה שבספרו התעלם ליברמן כמעט לחלוטין מן העיתון. האם באמצע שנות השישים העדיף ליברמן שלא להבליט את עבודתו בעיתון שהוקם ונוהל על ידי יהודים ספרדים? האם סוג הציונות שהציע 'ישראל' בשנות העשרים והשלושים נתפס כלגיטימי פחות בתקופה שלאחר השואה והקמת מדינת ישראל, ולפיכך נדון העיתון לשכחה? מכל מקום דומה שאשכנזים וספרדים כאחד הצטרפו לקשר השתיקה סביב העיתון ומשמעותו.

'ישראל' היה חלק מתרבות כתובה של מהגרים בכלל ויהודים בפרט בבואנוס-איירס בתחילת המאה העשרים. העיתונות הציגה למהגרים החדשים את ההקשר החברתי המקומי בן הזמן ובה בעת סייעה לקשור בין אלה שכבר התערו בארגנטינה.²² מהגרים ממדינות שונות השתמשו בעיתונות כדי לכוון את הקהילה המדומיינת שלהם, לתקשר זה עם זה וליצור מכנה משותף בין הקבוצות השונות באותה קהילה. בדרך כלל היו אלה קבוצות בעלות בסיס אתני משותף או עניין פוליטי דומה, והיהודים לא היו חריגים בעניין זה.²³ רוב העיתונים היהודיים נכתבו בידיש, שהייתה לשונו של הרוב האשכנזי. רבים מעיתונים אלה, ובראשם 'די פרעסע'

¹⁹ 'Exposición de principios y nuestro programa', Israel, April 1917

²⁰ מירלמן, הגירה ספרדית, עמ' 18.

²¹ ליברמן, עמ' 117.

²² מיגס, עמ' xix.

²³ על העיתונות כמכשיר ביצירתן של קהילות ראו: אנדרסון, במיוחד עמ' 94-98.

Israel

Buenos Aires, Julio 9 y 10 de 1926
Año X — Tomo XI
Nos. 411 y 412
ILUSTRACION SEMANAL

DIRECCION Y ADMINISTRACION
92 ANCHORENA 98
Unión Telefónica 42 Mtro 1813

1816-9 de Julio - 1926

*A la revista Israel, con el fin de
presentar los intereses e actividades
nuestros, representamos también los intere-
ses argentinos - Hebraicos
Luis 15 26
Córdoba*

Fotografía y autógrafo del Excmo. Gobernador de la Provincia de Córdoba,
Sr. D. Ramón J. Cárcano

"A la revista ISRAEL, con el fin de representar los intereses de su
editorial, representamos también los intereses argentinos."
R. J. CÁRCANO
Córdoba, junio de 1926.

שער העיתון 'ישראל', מתאריך 9 ביולי, 1926

(Di Presse) ודי יידישע צייטונג' (Di Idische Tzaitung), היו מזוהים עם נטיות שמאליות; בדרך כלל הם נטו לצינונות, סוציאליזם, קומוניזם ותנועות העובדים.²⁴ בעוד האשכנזים הוציאו מספר עיתונים כבר משנות התשעים של המאה התשע עשרה ואילך, הופיע 'ישראל', העיתון הראשון שהוציאו יהודים ספרדים, רק בשנת 1917.

כדי להתפתח ולשגשג פנה 'ישראל' אל מעגל קוראים רחב מזה של היהודים המרוקנים בבואנוסאיירס, קבוצה שלא הייתה גדולה דייה לקיים עיתון שהכריז כי היו לו 10,000 מנויים.²⁵ יתרה מזו, בשנת 1920 הפך 'ישראל' מדר־שבועון ליומן – הוא הופיע במשך כשבעה חודשים, מינואר עד אמצע יולי, במתכונת של עיתון ערב, והציג עצמו כיומן היהודי הראשון והיחיד בעולם בשפה הספרדית וכביטוי של מודרניות וקדמה.²⁶ אין בידינו מידע באשר להון שנדרש כדי להוציא לאור עיתון יומי, ומה היו מקורות המימון למפעל זה. אולם המעבר לפרסום יומי מעיד על הצלחתו של העיתון למשוך מספר קוראים בלתי מבוטל בשנתיים הראשונות לקיומו, ועל התקווה שכעיתון יומי יזכה להרחבה משמעותית של מעגל הקוראים. תקווה זו נכזבה כנראה, שכן מיעוט ימיו של העיתון כיומן מעיד על קושי בהגדלת מספר הקוראים או על היעדר גב כלכלי איתן דיו.²⁷ קשה להשוות את 'ישראל' לכל עיתון אחר מאותה תקופה, בראש ובראשונה בגלל האידאולוגיה הצינונית השונה שבה תמך. יתר על כן, לתופעת הניהול של עיתון על ידי ספרדים לא היה אח ורע בארגנטינה עד להופעת 'לה לוס' (La Luz), בתחילת שנות השלושים.²⁸ 'ישראל' שופך אור על אסטרטגיה של מיעוט פוליטי – ספרדים ציונים – בתוך המיעוט היהודי, שבעצמו היה מיעוט אתני בחברת המהגרים הארגנטינית.²⁹

בגיליון השני של המהדורה היומית פרסמה מערכת 'ישראל' מעין 'אני מאמין': 'אנו סבורים שיש הכרח בביטוי זה של הרוח היהודית בשפה הספרדית. אנו סבורים שיש הכרח להביא לכך שיכירו אותנו בשפה הלאומית [ספרדית] של העם הגדול הזה הנותן לנו מחסה.'³⁰ המערכת תיארה את מפעלה כהגנה על אידאלים יהודיים, ארגנטיניים ואוניוורסליים, וחתמה במשפט: 'זמבלי שתיחשב הכרזה זו כהירורה כלשהי, אנו יכולים לומר שבאמצעות פרסום זה תרמנו לאהבה של המולדת הארגנטינית'. דברים דומים נכתבו בהצהרת הכוונות של העיתון עוד בגיליונו הראשון כירחון. אז הודגש הרצון להחדיר במגורים השונים של החברה היהודית,

24 פיינשטיין.

25 מירלמן, בואנוסאיירס, עמ' 26.

26 למעשה התפרסם העיתון במשך אותם חודשים חמש פעמים בשבוע, שכן הוא לא הופיע בשבת וביום ראשון. כל גיליון של המהדורה היומית כלל ארבעה עמודים בלבד, להוציא גיליון חגיגי ומיוחד לקראת פסח, ועמוד אחד הוקדש כולו לפרסומות.

27 בגיליון האחרון של 'ישראל' כעיתון יומי, שיצא ב־13 ביולי 1920, צוין כי פרסומו כיומן נפסק עקב בעיה במכונות הדפוס וחוסר היכולת להחליפן מסיבות שונות.

28 'לה לוס' הוקם במרס 1931 על ידי דוד אלנקווה (Elnecavé), לשעבר עורך העיתון הצינוני 'אל זודי' (El Judío) באיסתנבול, בין השאר כדי לקרב את היהודים הספרדים בארגנטינה לצינונות. לאחר עשרים וחמש שנים, בשנת 1956, עברה עריכת העיתון לבנו נסים, ושנים מאוחר יותר – לנכדו דוד.

29 מעניין כי העיתון המצרי היהודי 'ישראל' ראה אור בשלוש שפות: ערבית, צרפתית וכן מהדורה עברית קצרת ימים. ראו: הלל, 'ישראל' בקאהיר, עמ' 9-14.

30 'Israel', Israel, 2 January 1920

ובמיוחד בקרב בני הנוער, הערכה, הכרת תודה ואהבה 'למולדת הארגנטינית'³¹. עורכי העיתון הנהיגו את השימוש במקף בהציגם את עצמם בעיתון בתור *argentinos-israelitas*, והציעו למעשה זהות של מקף עשרות שנים בטרם הומצא המושג.

קשה לקבוע בוודאות את היקף התפוצה של העיתון. בשתי מודעות שונות ב'ישראל', שתייה משנת 1925, נטען שכ־60,000 איש קראו את העיתון.³² באחת מהן נאמר כי לעיתון יש 10,000 מנויים, וכי כל עותק נקרא על ידי שישה בני אדם. אין כל אפשרות לבדוק מספרים אלה, והם בוודאי מוגזמים, ועם זאת אין זה סביר שהיו לעיתון רק כמה מאות מנויים. נוסף על ספרדים ממרוקו פנה העיתון כנראה אל מהגרים יהודים שלמדו ספרדית באותה עת ואל אשכנזים, דור שני של מהגרים, שידעו ספרדית – אמנם נראה כי הוריהם דיברו בעיקר יידיש, אך לפחות חלק מבני הדור השני ידעו ספרדית על בורייה, והיא הייתה הלשון העיקרית ששימשה אותם. ביומון 'ישראל' הודגשה הפנייה לבני הנוער, 'אשר חלק הארי שלהם, היושב בערים, אינו יודע יידיש', וליהודים יוצאי ספרד, מרוקו, אלג'יריה ותורכיה.³³

אף שאי אפשר לברר מי אכן היו מנויים על העיתון וקראו אותו, הרי ניתוח של שמות הכותבים, מודעות הפרסומת, 'עמודי החברה' והתמונות מלמד ש'ישראל' משך קוראים ספרדים ואשכנזים בבואנוס־איירס ובפרובינציות (לעיתון היו כתבים באחת עשרה פרובינציות בארגנטינה), ואף בבירות אחרות במדינות אמריקה הלטינית. בכל יום שנה להיווסדו הופיעו בעיתון מספר כתבות ומכתבים פרי עטם של כותבים מחוץ למערכת, אשר שיבחו את העבודה הטובה של הכותבים ב'ישראל' ואת תרומתו של העיתון ליהודים הספרדים באמריקה הלטינית בכלל ובארגנטינה במיוחד. מכתבים אלה, שהגיעו מיהודים ספרדים ברחבי אמריקה הלטינית, מצביעים על כך ש'ישראל' נקרא גם מחוץ לגבולות ארגנטינה. ראייה נוספת לכך ש'ישראל' היה קהל גדול יותר מהציונים הספרדים בארגנטינה היא העובדה שבפרסומות שהציעו מינוי לעיתון צוין מחיר מיוחד למנויים שהתגוררו מחוץ לארגנטינה.

ספרדים ואשכנזים: האם הציונות תאחד אותם?

היחסים בין יהודים ספרדים ליהודים אשכנזים באמריקה הלטינית היו הנושא המועדף על הכותבים ב'ישראל'. מאמרים רבים בעיתון שעסקו באשכנזים קוננו על היחסים בין שתי קבוצות היהודים או על היעדרם. כותבים התלוננו על חוסר היכולת של שתי הקבוצות לפעול במשותף, והדיכטומיה ביניהן הייתה נושא שנדון הרבה בעיתון. במאמר אחד שאל הכותב:

'Exposición de principios y nuestro programa', Israel, April 1917 31

Israel, 3 July 1925; 9 October 1925 32

'Israel', Israel, 2 April 1920 33
(El Sionista), דרשבועון, שראה אור לראשונה באמצע יוני 1904 ונסגר לאחר ארבעים ושבעה גיליונות. במקביל ל'ישראל' הופיע לומן קצר בשנת 1920 העיתון 'אל מכבאר' (El Macabeo), והחל משנת 1923 ובמשך כעשור התפרסם באורח בלתי סדיר השבועון 'אל סמנריו הבראו' (El Semanario Hebreo). ראו: מירלמן, פעילויות ציוניות.

'האין זה כואב לשים לב שקיימת גדר בין שתי הקבוצות?³⁴ אחר ציין: 'מצער הוא העניין המועט שהם [האשכנזים] מגלים כלפי בני דתם [היהודים הספרדים]!³⁵ דווקא ב'ישראל' נראות התלונות האלה מופרות, בגלל הקשר החזק של יהודים אשכנזים לעיתון. אך אפשר שהקשרים שנקמו בין ספרדים לאשכנזים סביב העיתון בלטו גם בעיני הכותבים כחריגים בנוף הכללי. בתלונותיהם על המחיצות שבין אשכנזים לספרדים ביקשו למעשה הכותבים ב'ישראל' להבהיר לקוראיהם את החשיבות שבקירוב שתי קבוצות אלה. זאת ועוד, הכותבים הספרדים ב'ישראל' קיוו כנראה כי אם יהפכו לבעלי ברית של האשכנזים יזכו לעצמה ולהשפעה – התחברות לקבוצת הרוב בקהילה האתנית שלהם, קבוצה שכלל מרכיב הזהות הציוני היה חזק בה יותר, הייתה המפתח לכוח.

כאשר הודה עם אשכנזים חשו לעתים כותבים ספרדים כי הם נמצאים בעמדת נחיתות. במאמר שעסק בסיבוב הרצאות של יהודי ספרדי ציוני נדונה הערה מתנשאת מתוך העיתונות בידיש, הערה שנכתבה בידי עיתונאי אשר הוצג כמעורה בתרבות הספרדית. ואלו היו דבריו:

איש אינו יכול להתעלם מכך שהתרבות הספרדית בדרום אמריקה אינה נמצאת ברמה גבוהה מאוד, בעיקר בכל מה שקשור לארגון ברמה ארצית. ליהדות האשכנזית יש, נוסף על דתה, תרבות שמקדמת אותה: תאטרון, ספרות מודפסת... אולם ליהדות הספרדית באמריקות אין תרבות משלה ולא שפה משלה, גורמים שמקלים את ההיטעות. עדיין יש לה רגשות לאומיים. לכן שילובה בתנועה התרבותית של פלשתינה, המרכז הרוחני של היהדות העולמית, הוא חיוני.³⁶

הכותב ב'ישראל' הגיב על הערכה זו במילה 'בהחלט'.³⁷ הוא סבר אפוא שהספרדים באמריקה הלטינית נמצאים בעמדת נחיתות, הן כיהודים והן כציונים, מאחר שלכאורה לא הייתה להם תרבות ברמה זהה לזו של האשכנזים.

יצירת ההייררכייה בין התרבות האשכנזית לתרבות הספרדית לא תאמה את רוחו של 'ישראל', שטשטש בדרך כלל את ההבדלים בין הקבוצות, ונראה שמטרתה של הבאת הדברים בעיתון הייתה פוליטית ולא תרבותית. מוזר שהכותבים ב'ישראל' קיבלו את הטענה בדבר העוני התרבותי כביכול של הספרדים באמריקה הלטינית, מפני שבדבריו על הספרדים באמריקה הלטינית התייחס הכותב האשכנזי במפורש אל הקוראים של 'ישראל'. הסיבה להסכמה עמו נעוצה אולי במשפט האחרון במאמרו, שבו האיץ בספרדים להתחבר אל התנועה הרוחנית והתרבותית בפלשתינה. הוא טען שבאמצעות הציונות יוכלו הספרדים לגאול את עצמם, למלא את החסר בתרבותם, ולהיות 'יהודים' ברמה דומה לזו של האשכנזים. באמצעות דחיקתם

³⁴ 'Sefaradim y aschkenazim', Israel, 13 February 1926

³⁵ 'Manifiesto de la Comunidad Israelita Sefaradí de Bs. As', Israel, 30 Mars 1928; 6 April 1928

³⁶ 'El famoso sefaradí que visitará a los sefaradim de la América del Sur', Israel, 22 January 1926

ש.ם. 37

למגננה ביקש הכותב האשכנזי מהספרדים להוכיח את חיוניותם. קריאה מעמיקה בתגובתו של הכותב הספרדי מגלה שהביא את ההערה המזלזלת בתרבות היהודית הספרדית באמריקות לא לשם הבעת הסכמה עם אותו עיתונאי, אלא כדי לגרום לקוראים לפקפק בתפיסתם את עצמם כיהודים וכציונים ולהניעם להשתפר בשני תחומים אלה. הכותב הספרדי השתמש בהזדהות מתוך בושה – הקורא חייב להזדהות עם הציונות, מאחר שוהי התרבות היהודית, שמאגדת ומאחדת ספרדים ואשכנזים. העיסוק בנושא זה במסגרת העיתון היה חלק מן הדיון שהתעורר בקרב היהודים הספרדים בארגנטינה בעקבות הקמתה של ההתאחדות העולמית של הקהילות הספרדיות בשנת 1925 וביקורו של השליח הציוני הראשון, ד"ר אריאל בך ציון, בקהילה הספרדית של בואנוס איירס שנה לאחר מכן.³⁸

כותבים בישראל הצייגו דגמים שונים של יחסים בין ספרדים לאשכנזים. אחד מהם סיפר את סיפורם של ספרדים ואשכנזים ברוסריו־טֶלָה בשנת 1931 ועל קשריהם ההדוקים. הוא ירד ללב העניין בשאלו אם יש הבדל מהותי שגרם לפירוד בין שתי הקבוצות, וסיכם את דבריו במסקנה שאין הבדל כזה.³⁹ כתימוכין לכך ציין את התופעה של חתונות בין אשכנזים לספרדים, תופעה שלא הייתה קיימת בעבר: 'היום זוהי [תופעה] מקובלת ביותר ויש עשרות דוגמאות שמוכיחות זאת'.⁴⁰ כמו כותבים רבים, העלה מחבר הקטע את השאלה אם ההפרדה העדתית מבוססת על הבדל ממשי או שהיא תוצאה של מסורת ותו לא. הכותבים בישראל צידדו באיחוד כלשהו עם האשכנזים, והציונות הייתה בעיניהם הדרך המועדפת לגישור על ההפרדה בין אשכנזים לספרדים.⁴¹

סוגיה מעניינת אחרת, החורגת מגבולות מאמר זה, היא יחסו של העיתון שהקימו יוצאי מרוקו לארגנטינים ממוצא ערבי ולערביי ארץ־ישראל. הרושם הראשוני שלנו, הטעון בדיקה, הוא שלפחות בשנות העשרים הופגנה בעיתון מידה של אהדה לארגנטינים מוסלמים. הדבר בא לידי ביטוי במספר מאמרים ובמודעות של מוהל שהצהיר כי הוא מנתח יהודים ומוסלמים בכל גיל. ההבנה כלפי העולם הערבי המוסלמי באה לידי ביטוי באופן שבו דן העיתון בשנות העשרים במתרחש בארץ־ישראל. משלב מוקדם קרא העיתון לדריקים בין יהודים לערבים ולמעשה לחלוקת הארץ ולהקמתן של שתי מדינות, יהודית וערבית, שתתקיימנה בשכנות טובה זו לצד זו בארץ־ישראל. 'העם הערבי והעם היהודי זוכים מחדש בחירותם לאחר דיכוי ארוך שנים והם מוכנים לבנות מחדש את המדינות שלהם. לפיכך במקום להילחם הם צריכים לשלב יד ביד ולהתלכד בסולידריות שיש בה צדק ותועלת'.⁴² עוד נכתב בעיתון שאת הפרעות

38 בך ציון.

39 'Sefaradim y Ashquenazim en Rosario 'Tela', Israel, 16 October 1931

40 שם.

41 בתחילת שנות העשרים מחה העיתון על הכוונה להקים סביב החברה קדישא האשכנזית את ארגון הגג של יהודי ארגנטינה, מבלי שזה יכלול ייצוג של ממש ליהודים הספרדים. העיתון התנגד לכל הדרה וכפייה

מסוג כזה. ראו: Israel, 9 June 1920; 10 June 1920; 11 June 1920; 15 June 1920

42 'Armonía y no oposición', Israel, 2 January 1920

ביהודים בארץ ישראל מבצעים ערבים נוצרים בלבד, 'אויבינו הנצחיים', ולא מוסלמים.⁴³ גם בדיווח על ההתקפה על תלחי ועל מותו של יוסף טרומפלדור השתקפה מגמה לראות ברוב הערבי ציבור חיובי. בפסקת הסיום של הדיווח נאמר שכלפי ה'בנדיטים' הערבים יש לנקוט יחס שונה מן היחס אל 'הרוב הערבי השפוי', המגנה התקפות כאלה.⁴⁴

כותבים ומתחברים: ספרדים ואשכנזים בישראל'

כדי לברר מי היו האנשים שעליהם נכתב בעיתון ושאליהם פנה, בנינו ארבעה מאגרי מידע – כותבים, מודעות פרסומת, 'עמודי החברה' ותמונות. פענוח הנתונים חשף שספרדים ואשכנזים כאחד הופיעו בעיתון בכל המסגרות הללו. דגש מיוחד שמנו על ניתוח כל הגיליונות הנגישים הנוגעים לארבעה מועדים חשובים בחיי היהודים בארגנטינה – שני החגים הלאומיים הארגנטיניים, 25 במאי (המועד שבו החלה ארגנטינה, בשנת 1810, בתהליך התנתקותה מן השלטון הקולוניאלי הספרדי) ר' 9 ביולי (יום העצמאות הארגנטיני), תקופת החגים של חודש תשרי ויום השנה להצהרת בלפור ב'2 בנובמבר.⁴⁵ המועדים האלה נבחרו בהנחה שאופני הזכירה, ההזכרה וההנצחה של זהות קבוצתית מלמדים על דרכי הניסוח והעיצוב של זהות קולקטיבית (לאומית או אתנית).⁴⁶

ארבעת מאגרי המידע מכילים יחדיו כ-5,500 שמות – מפרסמים, כותבים ואנשים שהופיעו בעמודי החברה ובתמונות.⁴⁷ מאגרים אלה מצביעים על כך שישראל' היה עיתון שהלם את צורכיהם של אשכנזים וספרדים כאחד, ושגם נשים מילאו בו תפקיד חשוב. בחינת השמות שבמאגרים הבהירה כי אף ששלטו בו ספרדים, מילאו מספר אשכנזים תפקידים חשובים בעיתון. מגוון המקומות שהוזכרו בעיתון מלמד שהשתתפו בו גם רבים שהתגררו

43 ראו מאמרו של יושב ראש המערכת, אברהם בובליק, 'La terquedad de los árabes', Israel, 19 January 1920. במאמר מערכת בעיתון נכתב שילעם הערבי-המוסלמי אין דבר עם עניין זה. אלה הם הערבים-נוצרים המעטים, אויבינו הנצחיים, אשר ביקשו לחזור על המעשים הוונדליים של השנה החולפת. ראו: Israel, 13 May 1921

44 'Los ataques a las Colonias Judías de Palestina', Israel, 25 May 1920. על יחסי יהודים וערבים בארגנטינה קודם להקמתה של מדינת ישראל, ראו: קליץ.

45 מאגרי המידע אינם שלמים, מפני שלא מצאנו בספרייה העירונית של ניו-יורק או בארכיונים בירושלים את המיקרופילם של הגיליונות של תאריכים אלה בחלק מן השנים.

46 דוגמאות מרתקות לאופן שבו הודגש הפטריוטיזם הארגנטיני של יהודי ארץ זו ולדברי השבח שהרעיפו על גיבורי הפנתאון הלאומי הארגנטיני בזכות מאבקם לחירות ארצם, ראו: 'La Colectividad está pronta a celebrar entusiastamente y con fervor patriótico con el pueblo de la R. Argentina la gloriosa fiesta de Mayo', Israel, 25 May 1920; 'Desde ayer la bandera israelita flamea junto a la argentina en todo el país, asociandose a la gran fecha patria', Israel, 9 July 1920; 'Las próximas Fiestas Mayas', Israel, 21 May 1921. מעניין במיוחד הגיליון לכבוד ה-25 במאי 1926: בשער העיתון הופיע תצלום של נשיא הרפובליקה ותחתיו הקדשה מיוחדת שלו לישראל.

47 קשה לקבוע את המספר המדויק של האשכנזים והספרדים, שכן חלק מן השמות, כמו כהן, לוי ואחרים, אינם מעידים בבירור על המוצא. בחלק מן השנים התקשינו לתייג אפילו חצי מן השמות, דבר שיגרום לעיוות של כל ניסיון לכימות ולפילוח.

שער העיתון 'ישראל', 7 בינואר, 1927

מחוץ לבואנוס-איירס, במיוחד יהודים שגרו בערים רוֹסְרִיו, קוֹרדוֹבָה, אַסֶנסוֹן, בירת פּרַגוּאֵי, ומוֹנְטוֹוִידֵאוּ, בירת אורוגוואי.

ב'עמודי החברה' ב'ישראל' נדפסו רשימות של המשתתפים במגוון אירועים, שרובם נועדו לספרדים או לאשכנזים, אולם היו גם כמה אירועים שקהל הנוכחים בהם היה מעורב. למשל באירועים שארגנה משפחת גלוקסמן בבואנוס-איירס בשלהי שנת 1920 או בברית המילה לילדם של בני הזוג צרפתי (Serfati), שהתקיימה בעיר רְקוֹנְקִיסְטָה שבפרובינציה של סנטה פֶה, השתתפו בני העדות השונות.⁴⁸ דוגמה אחרת היא מסיבת הנישואים של רוסה נאון (Nahon) ושל איסאק ('צחק') צ'וקרון (Chocron), שהשתתפו בה אשכנזים רבים יותר מאשר ספרדים אף שבני הזוג היו ספרדים.⁴⁹ בידיעה על האירוע צוין שהיה זה 'כינוס שהתאספו בו המשפחות הנבחרות ביותר של הקהילה [היהודית] שלנו'.⁵⁰ חתונת נאון-צ'וקרון וההתכנסות של האליטה היהודית מדגימות שמעמד חברתי היה שיקול, לעתים שיקול מרכזי, בבניית זהות יהודית-ספרדית או יהודית-אשכנזית. אולם בחתונות רבות אשר הוזכרו בעיתון הייתה הנוכחות מוגבלת לחברי קבוצה אחת בלבד. אותו הדפוס ניכר באירועים חברתיים אחרים. רבים מחברי 'מרכז התרבות והפנאי היהודי ספרדי' (Centro Cultural y Recreativo Israelita Sefardí) באַנְטוֹנְרִיֹס בשנת 1929 היו אשכנזים, אף שהמרכז נועד לכאורה לספרדים בלבד. 'עמודי החברה' הם המקור הטוב ביותר לחשיפת יחסי הגומלין בין ספרדים לאשכנזים, מאחר שפורסמו בהם רשימות של שמות אשר לעתים קרובות ניתן לשייכם לקבוצה זו או אחרת. בעזרת מאגרי המידע האחרים – מודעות, תמונות וכותבים – קשה יותר להוכיח ששתי הקבוצות קיימו ביניהן יחסי גומלין. מכל מקום אף אם לא באו במגע פיזי זו עם זו, אפשר העיתון לשתי הקבוצות לרכוש מידע האחת על האחרת.

מ'עמודי החברה' עולה הרושם שבעיני כמה מן היהודים מן האליטה הייתה זהות מעמדית חשובה יותר מזהות 'עדתית', אולם אין לכך ראיה חד-משמעית. קשה לעמוד על מעמדם החברתי של רוב האנשים שהוזכרו בעיתון, אך בארבעה אירועים תויגו המשתתפים כינבחרים ביותר בקהילה שלנו.⁵¹ בשניים מתוך הארבעה נכחו אשכנזים וספרדים כאחד (חתונת נאון-צ'וקרון ואירוע חברתי ברוסריו), לברית המילה של ז'מין (Yamin) צ'וקרון באו כנראה רק ספרדים, ולחתונתם של פדרובסקי (Federovsky) וקופילוף (Kopilof) באו רק אשכנזים.

ייתכן שלשתי הקבוצות לא הייתה מערכת יחסים כה תחרותית כפי שנטען בעבר. אולי היו להן הבנות שונות של המושג יהודי ארגנטיני ושל הדרכים להביעו, אולם ב'ישראל' אומצה זהות יהודית משותפת. חוקרים טענו בעבר שההוויה הספרדית והאשכנזית היו שונות זו מזו עד כדי כך שזהות יהודית לא יכלה לאחד אותן, אך מעיון בגיליונות 'ישראל' מסתבר שלא כך

⁴⁸ 'Noticias Sociales', Israel, 12 November 1920

⁴⁹ 'Noticias Sociales', Israel, 2 October 1925; 9 October 1925
 שהרב ורבים מן המוזמנים בה היו ספרדים, שם, 4 ביוני 1926.

⁵⁰ שם.

⁵¹ שם; 'Noticias Sociales', Israel, 30 October 1925; 23 September 1927; 30 September 1927; 20 May 1932

היה בהכרח. זהות יהודית ובעיקר ציונית הייתה כוח מאחד, ולא מפלג, ליהודים שהתרכזו סביב 'ישראל'. אף שבאו מאזורים שונים וממסורות שונות, הצליחו יהודים לייסד סביב העיתון קבוצה שלא נשענה על היותם ספרדים או אשכנזים. היסטוריונים עמדו על הארגונים והמוסדות האשכנזיים או הספרדיים שייסדו שתי הקבוצות, אך תשומת לב מעטה מאוד ניתנה לארגונים שיכלו לכלול ספרדים ואשכנזים יחד. אולי אם נתחיל לבחון את מערכת היחסים בין שתי הקבוצות באמצעות ארגונים כאלה, נמצא דרכים חדשות ומסמכים חדשים כדי לגלות את יחסי הגומלין בין שתי הקבוצות. ברור לנו שהייתה מערכת יחסים בין שתי הקבוצות, ועלינו לחפש אחר מקורות שיעזרו לשפוך עליה אור.

ארגנטינה כ'מולדת ציונית'

ישראל' היה שונה משאר העיתונים היהודיים והציוניים בארגנטינה בשל הקבוצה שהוציאה אותו, קבוצת יהודים מרוקנים, ומאחר שחשף גם מגמה ציונית לא פוליטית. העמדה הציונית שנקט העיתון לא רווחה בקרב היהודים הספרדים בארגנטינה. בניגוד לעיתונים ציוניים אחרים, התכנים של 'ישראל' לא הציבו את הציונות הפוליטית במרכז תשומת הלב, לפחות לא באורח קבע. העיתון כלל מאמרים במגוון נושאים, וחלק נרחב יחד בו ל'עמודי החברה', לתמונות ולמודעות פרסומת לעסקים ספרדיים ואשכנזיים. 'ישראל' החל לצאת לאור ב-24 במרס 1917, שבעה חודשים לפני הצהרת בלפור. הצהרת בלפור יצרה עניין מחודש בציונות, אשר עד אז עוררה עניין מוגבל בארגנטינה. העובדה ש'ישראל' נוסד לפני ההצהרה מוכיחה את האמונה החזקה של המייסדים בציונות. הם החלו להוציא עיתון ציוני בעת שהפופולריות של הציונות עדיין הייתה מוגבלת, אף כי בארגנטינה הייתה מידה של פעילות ציונית החל מן הקונגרס הציוני העולמי הראשון, בשנת 1897, וכעבור שנים ספורות הוקמו התנועות 'תפארת ציון' (1905) ו'פועלי ציון' (1906).⁵² אולם לא פעם פירשו החוקרים באורח חד-ממדי פעולות והצהרות של אישים ציונים, דוגמת דבריו של נחמן גונג בשנת 1916, שבעת כינוס הקונגרס היהודי הראשון בארגנטינה (Primer Congreso Judío Argentino) הציג כמטרה 'לרומם את המושג "יהודי" בעיני הסביבה הנוצרית: שהיהודים ייחשבו כיהודים ולא כגרמנים, רוסים או בני כל עם אחר',⁵³ ופסח על קריאה ליישובה של ארץ-ישראל.

באמצעות הציונות יצרו הספרדים והאשכנזים ב'ישראל' עבר יהודי משותף ואחיד, שעמד בבסיס כינונה של קהילה מדומיינת. הם ניסו לטפח את האידאה של מולדת-אם משותפת, בדומה לקבוצות מהגרים אחרות באותו זמן. כשם שאיטליה הייתה ארץ המוצא של המהגרים מאיטליה, הייתה ליהודים ארץ-ישראל כמולדת מדומיינת. הם העניקו לאידאה של אומת מקור חשיבות רבה יותר מאשר למקום מוצאה הגאוגרפי של אותה אומה או לעתיקותה. בצדדם בציונות הם טענו בזכות עברם הלאומי – השאיפה למדינה יהודית בעתיד הייתה ברורה הרבה פחות.

52 מירלמן, הפעילות. על פעילותם המוקדמת של 'פועלי ציון' ראו: שרס.

53 צוטט אצל: שנקולבסקיקרול, התנועה הציונית, עמ' 13.

נחמן גזנג (במרכז) ולצידו ארתור רופין (שני משמאל) בעת ביקורו של רופין בארגנטינה בשנת 1935. הארכיון הציוני המרכזי, ירושלים

בעיתון נדפסו תמונות רבות של ארץ־ישראל, קריאות לתרום למען המפעל הציוני, מודעות של קבוצות אשר התרימו למען תמיכה בהגירה לפלשתינה, ומאמרים שקראו לבריטניה לפתוח את שערי פלשתינה למהגרים יהודים.⁵⁴ אולם בדרך כלל לא הציעו הכותבים בעיתון לקוראיהם להגר לשם,⁵⁵ ולעתים אף טענו כי הגירה לארגנטינה עדיפה 'מסיבות פרקטיות' מהגירה לארץ־ישראל, שאינה יכולה לקלוט מספר גדול של מהגרים, ושעל כן הגירה של רבים מדי תגרום שם 'אסון כלכלי ומוסרי'.⁵⁶ ארגנטינה הייתה האומה שלהם, והם רצו שקבוצות אחרות יכירו בהם כחלק לגיטימי באומה זו. אף שנתקלו בקשיים בארגנטינה, נראה שלא הייתה להם כל כוונה לעזוב את המדינה. פלשתינה והרעיון להגר לשם נראו רחוקים מאוד. בתור ארגנטינים היו אנשי 'ישראל' מעורבים במציאות היומיומית של החיים בארץ זו ולא באידאה מעורפלת של מדינה יהודית עתידית במזרח התיכון. העורכים והכותבים בעיתון חשבו שיתכן כי יהודים אחרים זקוקים לכך – במיוחד יהודי מזרח אירופה, שסבלו מאפליה ומהגבלות שונות – אך לא בהכרח היהודים בארגנטינה, ודאי שלא רוב היהודים בארץ זו.

54 ראו למשל דיווחים על מפעלי ההתרמה של הפדרציה הציונית של ארגנטינה ועל ביקורו של מקס נורדאו, אשר בא לארגנטינה כדי לגייס כספים למען בניית הבית היהודי בארץ־ישראל; Israel, 13 August 1920;

I.L. Dalidansky, 'La Inmigración a Palestina', Israel, 9 June 1920 וכן; 3 December 1921

55 היו גם מקרים יוצאי דופן. למשל אדם שהסתתר מאחורי שם העט ראובני (Rubeni) פרסם בעיתון מנשר שבו קרא לעלייה של 100 משפחות ארגנטיניות יהודיות, ופרסם תכנית מפורטת לעלייה והכשרה. במקרה זה הוסיפה מערכת העיתון דברי תמיכה ביזמה זו. ראו: Israel, 1 April 1921

'Una iniciativa plausible', Israel, 12 January 1920 56

הקונגרסים הציוניים שנערכו בארגנטינה ומחוצה לה זימנו מפגשים בין אשכנזים לספרדים למרות מגבלות השפה.⁵⁷ 'ישראל' הדפיס לעתים קרובות נאומים מקונגרסים אלה שבהם הוצע ליהודים להגר לארץ־ישראל, אך מאמרים שנכתבו על ידי כותבי העיתון לא העלו

ציור על כריכת ספר ברכות שהוענק להרצל על ידי הציונים בארגנטינה, ציור בידי אוליבלה, בואנוס־אייירס, 1901. הארכיון הציוני המרכזי, ירושלים

57 ראו למשל דיווח מפורט על הקונגרס הציוני הארגנטיני השישי: Israel, 12 November 1920; 19 November 1920

בדרך כלל רעיון זה. הציונות כתנועה פוליטית הייתה ראויה לסיקור בעיתון, מאחר שפנתה ליהודים, אך לא בהכרח ליהודים שקראו וכתבו את 'ישראל'. קונגרסים ציוניים היו גם אמצעי עבור יהודים מארגנטינה להתקשר עם יהודים מאזורים אחרים, בעיקר מאירופה ומארצות הברית. הכותבים ב'ישראל' השתמשו בציונות כדי לקרב את היהודים בארגנטינה זה לזה. מאמרים בעיתון עסקו בין השאר בצירים ארגנטינים לקונגרסים, אך בדרך כלל בהקשר של גאווה לאומית. הכותבים ב'ישראל' התמקדו בהם בהיותם ארגנטינים ולא בשל תפקידיהם בניהול הקונגרס או מפני שנשאו בו נאום. מאמרים שונים הציגו את הצירים כארגנטינים שתורמים למאמץ הציוני העולמי ולא כציונים אשר הגיעו במקרה מארגנטינה. אף שהציונות הייתה תנועה עולמית, הכותבים ב'ישראל' התייחסו אליה בהקשר המקומי שלהם בארגנטינה.

בחירת השם 'ישראל', ולא כותרת שכוללת את המילה 'ציונות' או 'ציוני', עשויה להצביע על עם ישראל כמסגרת התייחסות ועל כך שהאידאה של מולדת הייתה חשובה יותר מאשר הדרך להגיע לשם או מיקומה הגאוגרפי של המולדת. ארץ-ישראל הייתה העבר שלהם והמקום שממנו באו הספרדים והאשכנזים, אף שהיה זה לפני מאות רבות של שנים. בקראם לעיתון 'ישראל' הביעו המייסדים גם תקווה לעתיד יהודי משותף. על פי התכנים של העיתון נראה שסברו כי אין עתיד זה חייב להיות בפלשתינה גופא, וכי הוא יכול להתמש גם בארצות הפזורה וארגנטינה בכללן. ישראל יכולה הייתה להיות כל אומה שקיבלה בברכה יהודים, ושבמסגרתה יוכלו יהודים ליצור זהויות חדשות שיאחדו את שני חלקי העם היהודי שהתפצלו בעבר. הכותבים ב'ישראל' ראו בציונות דרך להפוך את ביתם החדש למולדת יהודית. המקום עצמו לא היה חשוב. ארגנטינה קיבלה אותם, והם היו עסוקים בהפיכתה לביתם. מתחת לשמו של העיתון היומי, שהתנוסס במרכז העמוד הראשון, הופיעה כותרת משנה, 'עולם יהודי ארגנטיני' (Mundo Hebraico Argentino), כותרת שהיה בה כדי לעגן את הציונות של 'ישראל' במציאות הסובבת ובחברה הארגנטינית בת הזמן. לעתים תכופות כאשר נכתב בעיתון 'המולדת שלנו', הייתה הכוונה לארגנטינה. כך למשל בגיליון לציון תחילת השנה הרביעית להופעתו של העיתון נכתב שמקימי 'ישראל' פעלו גם בהשראת 'האידאלים הדמוקרטיים של מולדתנו, הרפובליקה של ארגנטינה, שאימצה בחום תחת כנפיה את עם ישראל'.⁵⁸ באותו עמוד הוזכר הצורך בפרסומו של עיתון יהודי 'בשפה הלאומית', והכוונה הייתה ללשון הספרדית.

הציונות של עורכי העיתון עסקה ביצירת זהויות יהודיות ארגנטיניות, ולא ביצירת מדינה יהודית נפרדת. 'ישראל' חושף קבוצה שבחרה בציונות כזהות יותר מאשר כהצהרה פוליטית, אך לא כל היהודים בארגנטינה היו שותפים בציונות המיוחדת הזאת. אגב דברים שכתבו בזכות הלגיטימיות שלהם כציונים ערערו הכותבים בעיתון לעתים קרובות על משמעויות אחרות של הציונות שטענו לבלעדיות. במאמר שהוא לקט של הערות מתוך פגישה של קרן קיימת לישראל שהתקיימה בארגנטינה, הגן המחבר (שאינו מזוהה) על זכותם של הספרדים להיות ציונים. לדבריו 'רבים אומרים שאנו, הספרדים, איננו ציונים ושאידאלים כמו מולדת, אומה, תרבות, שפה ודברים רבים אחרים שגורמים לעם להיות אצילי יותר אינם חשובים

לנו.⁵⁹ הכותב פירט את ההבדלים בין הציונות של הספרדים ובין הזרם המרכזי של הציונות האשכנזית, אך הדגיש כי גם הציונות של הספרדים היא ציונות. אמנם 'אנו יכולים לומר, ללא חשש מטעויות, שאין אנו מצטיירים כפעילים נחושים של הציונות',⁶⁰ אבל היו לכך שתי סיבות: מספרם הקטן של הספרדים יחסית לאשכנזים והעובדה שבארצות מוצאם לא היו פוגרומים וגירושים. הספרדים חייבים היו להגדיר את עצמם כציונים בהשוואה לרוב האשכנזי הציוני, ואשכנזים רבים תפסו אותם כמי שאינם די ציונים.

מחבר המאמר הציע הגדרה כוללת יותר של ציוני, הגדרה שהקיפה מגוון גישות של התנהגות ציונית, אשכנזית וספרדית כאחת. אחד הדברים המעניינים במאמר זה הוא עצם קיומו: העובדה שיהודי ספרדי ביקש להצדיק את זכותם של הספרדים להיות ציונים. כמו מאמרים אחרים אשר דנו בתלונות של אשכנזים, מאמר זה דחה טענות בדבר חוסר החזון של הספרדים ביצירת מולדת יהודית, והאשים את המקטרגים על הציונים הספרדים בניסיון לכפות עליהם דפוסי מחשבה ופעילות אשכנזיים, כאילו הייתה זו הדרך הנכונה ואין בלתה.

ב־27 במאי 1927 דחק ארגון ספרדי ציוני בשם 'בני קדם' (Bene Kedem) בקוראי 'ישראל' לקנות שקלים ציוניים כדי להוכיח תמיכה בציונות ובמפעלה בארץ־ישראל.⁶¹ בקניית שקלים רכשו אנשים את הזכות להצביע עבור נציגים לקונגרס הציוני העולמי. במודעה, שנדפסה על פני עמוד שלם, הייתה גם פרסומת וגם תעמולה להתגייסות. הוסבר בה מדוע על הספרדים לקנות את השקלים. לדברי הכותב 'בכל העולם, בעיקר בקרב האשכנזים, נמכרו וממשיכים להימכר אלפי "שקלים"', ואילו 'בקרב ספרדים במדינה זו לא נמכרו, עד עתה, "שקלים"

כרזה של 'קרן קימת לישראל', 1937

רבים. איננו מאמינים שזאת תוצאה של מחסור במאויים לאומיים או מחסור בלב יהודי. הדבר נובע פשוט מחוסר ארגון מצד המנהיגים'.⁶² במקרה זה, שבו יכולים היו רגשות ציוניים להימדד במספר השקלים, הובילו האשכנזים, והכותב סיפק לספרדים את התירוץ של חוסר ארגון של מנהלי מבצע ההתרמה. הוא ציין גם שאם הספרדים אינם מודעים לשקלים ולחשיבותם, אין הם יכולים למצוא אותם ולקנות אותם. במטרה למכור יותר שקלים לספרדים, חברים ב'בני קדם' התכוננו לבקר בבתיים ובבתי העסק של כל הספרדים בבוראנוס־אירס'.⁶³ אף שהאשכנזים קנו שקלים רבים יותר – ולא רק במספרים מוחלטים – ואולי בשל כך, ניסו הספרדים להיות תחרותיים יותר ולהפגין את

⁵⁹ 'Centro Sionista Sefaradi', Israel, 22 January 1926

⁶⁰ שם.

⁶¹ 'Es necesario que todo sefaradí compre un "scheke!"', Israel, 27 May 1927

⁶² שם. 'בני קדם' הוקם ביוזמת השליח אריאל בן־ציון, והוא העמיד בראשו את עשירי הקהילה המרוקנית. אולם מסגרת זו, כמו ארגונים מקבילים בארצות אחרות באמריקה הלטינית, התפרקה זמן קצר לאחר נסיעתו של בן־ציון.

⁶³ שם.

רוחם הציונית. במקרה זה החלוקה בין ספרדים לאשכנזים נראתה ברורה: הספרדים צריכים להראות לאשכנזים את תמיכתם בציונות, בעוד שאלה כבר הראו אותה.

סיכום

ישראל, למרות ייחודו, ושמא דווקא בגללו, מאיר חלק מההתנסות היהודית בארגונייה מסוף שנות העשרה עד שנות השלושים של המאה העשרים, ומלמד כי יהודים ספרדים קיימו קשרים עם אשכנזים וביטאו את זהותם הן כיהודים והן כארגונינים. דווקא באמצעות הציונות אימצו להם יהודים לא מעטים בארגונייה, המולדת החדשה, זהות של מקף, כיהודים-ארגונינים או כארגונינים-יהודים. הכותבים בישראל מיקמו עצמם בתוך האומה הארגונינית וטענו לנאמנותם לה, תוך כדי שמירה על זהותם כיהודים, זהות אשר חבקה יהודים ספרדים ואשכנזים כאחד. הכותבים בעיתון סברו כי אפשר להחזיק בכמה זהויות בו זמנית – ספרדית או אשכנזית, ציונית וארגונינית. ישראל מאיר פינה של הזהות היהודית הארגונינית תוך כדי הדגמת הדינמיות המתמדת של תהליך יצירת זהות והבעתה. בהקשר זה יש לראות בעיתון סוכן שינוי ויצרן של זהות קולקטיבית, או לפחות כלי במאבק שניהלה קבוצת יהודים, ובראשם יוצאי מרוקו, בניסיון לשלב את גרסת הזהות שלהם בשיח הארגוניני היהודי. הקהילה היהודית בארגונייה הייתה קהילה צעירה באותם ימים, וישראל ייצג ניסיון מרתק לכונן זהות קבוצתית חדשה, שיש בה שורשים מיתיים בעבר הרחוק המשותפים לכל יהודי ארגוניני, וגם ניסיון להתערות בחברת המהגרים הארגונינית בת הזמן.

ישראל ניהל משא ומתן עם זיכרונות קולקטיביים ועם זהויות קיבוציות חלופיות שהציעו קבוצות אחרות בקהילה היהודית ההטרונגית בארגונייה. בקהילה זו, כמו בקבוצות לאומיות ואתניות אחרות, התקיימו בו בזמן זהויות ותת-זהויות רבות והן התחרו זו בזו. קבוצות שונות וציבורים שונים בקהילה קיימו זהויות קולקטיביות מגוונות ופיתחו אותן; לעתים היו אלה זהויות מנוגדות ומתנגשות, שדמיינו באורח שונה את הקהילה, את עברה ואת מאפייניה.

ישראל מוביל אותנו לתהות על טבעם של הציונות ושל היחסים בין ספרדים לאשכנזים בארגונייה בפרט ובאמריקה הלטינית בכלל. כיצד הבינו יהודים שונים את הציונות ואת הזהות הציונית? ברור לנו שהקבוצה הגדולה בקרב היהודים הספרדים, יוצאי חלב ודמשק, הייתה שמרנית מאחרות, ושהדת מילאה תפקיד מרכזי בחיי רבים מבני קבוצה זו. לפיכך בתחילה היו בני קבוצה זו חשדנים מאוד כלפי הציונות. אולם גם במקרה שלהם, כפי שחושפים מחקריה של סוניה בראונר-רודג'רס, מאז ראשית שנות השלושים, ובמידה רבה יותר לאחר הקמת מדינת ישראל, החל שינוי הדרגתי ביחסם לציונות. גם בקרב היהודים יוצאי סוריה לא היה בתמיכה הגוברת בציונות כדי להעמיד בסימן שאלה או לסתור את הפטריוטיזם הארגוניני שלהם. ביטוי סמלי לכך ניתן למצוא בין השאר בהחלטתם להקים בשנת 1939 את הקתדרה 'רפובליקה ארגונינה' באוניברסיטה העברית בירושלים.⁶⁴ לדידם מדובר היה בזהויות משלימות ולא מתנגשות.

אנו צריכים אפוא לבחון את הדקדוק הפנימי של הזהות הקולקטיבית היהודית בארגנטינה ואת המשמעות רבת הפנים של הציונות בעיני תומכיה באמריקה הלטינית. הציונות הייתה תנועה פוליטית, אך נראה שחלק מן היהודים פירשו את הדוקטרינה הציונית לא באופן פוליטי צר, אלא דווקא באופן תרבותי, וראו בה גורם מרכזי בזהותם. מכל מקום יחסי הגומלין בין פוליטיקה לבין זהות בארגנטינה מצריכים מחקר נוסף.

יש להמשיך לחקור גם את היחסים בין הספרדים לאשכנזים בארגנטינה. היכן התקיימו יחסי הגומלין בין שתי הקבוצות, והאם השתתפו בהם רק אנשים מעטים מכל קבוצה? או שמא היו מגעים רחבים בין שתי הקבוצות, והם התקיימו גם במוסדות, רשמיים ולא רשמיים? 'ישראל' מדרבן אותנו לבחון מחדש את התפיסה הנפוצה באשר לפער הבלתי ניתן לגישור כביכול בין הקבוצות, ומוכיח שהציונות יכלה להיות אסטרטגיה לא פוליטית לאשכנזים ולספרדים שהשתמשו בה כדי להפוך את ארגנטינה למולדתם.

קיצורים ביבליוגרפים

- Haim Avni, *Argentina and the Jews: A History of Jewish Immigration*, Tuscaloosa, Ala. 1991
- אבני, ארגנטינה והיהודים
- , 'El sionismo en la Argentina: el aspecto ideológico', *Judaica Latinoamericana: Estudios Histórico-Sociales* 5 (2005), pp. 145-168
- אבני, טריטוריאליזם
- , 'Territorialismo, colonialismo y sionismo', *Rumbos en el judaísmo, el sionismo e Israel* 13 (1985), pp. 57-80
- אבני, מקורות הציונות
- , 'The Origins of Zionism in Latin America', Judith Laikin Elkin & Gilbert W. Merx (eds.), *The Jewish Presence in Latin America*, Boston 1987, pp. 135-155
- אנדרסון
- בנדיקט אנדרסון, קהילות מדומיינות: הגיגים על מקורות הלאומיות ועל התפשטותה, תרגם דן דאור, תל-אביב תשנ"ט
- אפשטיין
- Diana Lia Epstein, 'Los judeo-marroquíes en Buenos Aires: pautas matrimoniales 1875-1910', *EIAL* 6, 1 (1995), pp. 113-133
- בזרנו,
- Margalit Bejarano, 'Los Sefardíes de la Argentina', *Sefárdica* 1, 2 (1984), pp. 37-43
- הספרדים בארגנטינה
- , 'Los Sefaradíes en la Argentina: particularismo étnico frente a tendencias de unificación', *Rumbos en el judaísmo, el sionismo e Israel* 17-18 (1986), pp. 143-160
- בזרנו, ייחוד אתני
- מרגלית בזרנו, 'מקומה של הקהילה הספרדית ביישוב היהודי באמריקה הלטינית: הדוגמאות של האואנה ובואנוס איירס', פעמים 76 (תשנ"ח), עמ' 30-51
- מקומה של הקהילה
- , 'Sephardic Communities in Latin America: Past and Present', *Judaica Latinoamericana: Estudios Histórico-Sociales* 5 (2005), pp. 9-26
- בזרנו, קהילות ספרדיות
- Ariel Bension, *Los sefaradim y el sionismo*, Buenos Aires 1926
- בזרנו
- מרגלית בקי-בזרנו, 'היהודים הספרדים בארגנטינה', בתפוצות הגולה 86-85 (תשל"ח), עמ' 124-142
- ברא
- Gerardo Bra, *La organización negra: la increíble historia de la Zvi Migdal*, Buenos Aires 1982
- בראונר, זהות
- Susana Brauner, 'Identidad y construcción de la ciudadanía en las comunidades judeo-sirias (1900-1960)', paper delivered in the X Jornadas Interescueles, Departamentos de Historia, Rosario, September 2005

- Susana Brauner Rodgers, 'La comunidad judía alepina en Buenos Aires: de la ortodoxia a la apertura y de la apertura a la ortodoxia (1930-1953)', *EIAL*, 11, 1 (2000), pp. 45-64
בראונר-רודג'רס, הקהילה היהודית
- Adriana M. Brodsky, 'The Contours of Identity: Sephardic Jews and the Construction of Jewish Communities in Argentina, 1880 to the Present', Ph.D. dissertation, Duke University, 2004
ברודסקי
- Donna J. Guy, *Sex and Danger in Buenos Aires: Prostitution, Family, and Nation in Argentina*, Lincoln & London 1991
גאי
- Nora Glickman, *The Jewish White Slave Trade and the Untold Story of Raquel Liberman*, New York 2000
גליקמן
- ישראל גרשוני, פירמידה לאומה: הנצחה, זיכרון ולאומיות במצרים במאה העשרים, תל-אביב תשס"ו
גרשוני
- הגר הלל, 'ישראל בקהיר: עיתון ציוני במצרים הלאומית 1920-1939, תל-אביב תשס"ה
הלל, 'ישראל בקאהיר
- הגר הלל, 'הרפורמיזם היהודי-הלאומי במבחן: העיתון "לאונויר אילוסטרה", קובלנקה 1926-1936', 'רון צור והגר הלל, יהודי קובלנקה: עיונים במודרניזציה של הנהגה יהודית בתפוצה קולוניאלית, תל-אביב תשנ"ו
הלל, רפורמיזם
- Robert Weisbrodt, *The Jews of Argentina: From the Inquisition to Perón*, Philadelphia 1979
ויסברוט
- Isabel Vincent, *Bodies and Souls: The Tragic Plight of Three Jewish Women Forced into Prostitution in the Americas*, New York 2005
וינסנט
- Liz Hamui de Halabe, *Identidad colectiva: Rasgos culturales de los inmigrantes judeo alepinos en México*, Mexico City 1997
חמוי דה חלב
- Boleslao Lewin, *Cómo fue la inmigración judía en la Argentina*², Buenos Aires 1983
לזין
- José Libermann, *Los Judíos en la Argentina*, Buenos Aires 1966
ליברמן
- Judit Liwerant de Bokser, 'El movimiento nacional judío: el sionismo en México, 1922-1947', Ph.D. dissertation, Universidad Nacional Autónoma de México, Mexico, 1991
ליורנט דה בוקסר
- Eduardo José Miguez, 'Introduction: Foreign Mass Migration to Latin America in the Nineteenth and Twentieth Centuries: An Overview', Samuel Baily & Eduardo José Miguez (eds.), *Mass Migration to Modern Latin America*, Wilmington, Del. 2003. pp. i-xxv
מיגס
- Victor Mirelman, *Jewish Buenos Aires: In Search of an Identity, 1890-1930*, Detroit 1990
מירלמן, בואנוס-אייס
- , 'Sephardic Immigration prior to the Nazi Period', Judith Laikin Elkin & Gilbert W. Merx (eds.), *The Jewish Presence in Latin America*, Boston 1987, pp. 13-32
מירלמן, הגירה ספרדית
- ויקטור מירלמן, 'הפעילות הציונית בארגנטינה למן הצהרת בלפור ועד 1930, יהודה באואר, משה דייוויס וישראל קולת (עורכים), פרקי מחקר בתולדות הציונות: מוגשים לישראל גולדשטיין בהגיעו לגבורות, ירושלים תשל"ו, עמ' 188-223
מירלמן, הפעילות
- , *En búsqueda de una identidad: los inmigrantes judíos en Buenos Aires, 1890-1939*, Buenos Aires 1988
מירלמן, חיפוש זהות
- , 'Early Zionist Activities Among Sepahrdim in Argentina', *American Jewish Archives* 34 (1982), pp. 190-205
מירלמן, פעילויות ציוניות
- Sandra McGee Deutsch, 'Changing the Landscape: The Study of Argentine Jewish Women and New Historical Vistas', *Jewish History* 18 (2004), pp. 49-73
מקג'ידויטש

Centro de Documentación e Información sobre Judaísmo Argentino 'Marck Turkow', <i>El movimiento obrero judío en la Argentina</i> , Buenos Aires 1987	מרק טורקוב
Eugene Sofer, <i>From Pale to Pampa: A Social History of the Jews of Buenos Aires</i> , New York 1982	סופר
דב סיסקל, "אל ג'אלה": כתב עת ציוני בערבית בארגנטינה, קשר 10 (1991), עמ' 80-85	סיסקל
Daniel Fainstein, "'Al gran pueblo argentino, Shalom": El proyecto integracionista de "Judaica" frente al nacionalismo argentino, 1933-1943', Bernardo Blejmar & Ana Epelbaum de Weinstein (eds.), <i>Ensayos Sobre Judaísmo Latinoamericano</i> , Buenos Aires 1990, pp. 59-83	פיינשטיין
Sigue Friesel, <i>Bror Chail: História do Movimento e do Kibutz Brasileiro</i> , Jerusalem 1956	פרייזל
ירון צור, קהילה קרועה: יהודי מרוקו והלאומיות 1943-1954, תל-אביב תשס"ב	צור
Beatriz Kushnir, <i>Baile de máscaras: mulheres judias e prostituição: as polacas e suas associações de ajuda mutual</i> , Rio de Janeiro 1996	קושניר
Ignacio Klich, 'Arabes, judíos, y árabes-judíos en la Argentina de la primera mitad del novecientos', <i>EIAL</i> 6, 2 (1995), pp. 109-143	קליץ
Bernardo Kliksberg (ed.), <i>La pobreza judía en América Latina</i> , Buenos Aires 2002	קליקסברג
Henrique Rattner, <i>Tradição e Mudança: A Comunidade Judaica em São Paulo</i> , São Paulo 1977	רטנר
<i>Jewish History</i> 18, 1 [Special issue on 'Gender, Ethnicity, and Politics: Latin American Jewry Revisited'] (2004), guest-editor Raanan Rein	ריין
רענן ריין וגפרי לטר, 'יהודים לטינאמריקנים או לטינאמריקנים יהודים? גישות חדשות למחקר על אתניות ולמושג התפוצה, אלפיים (בדפוס) לזרור שלמן, 'תולדות העיתונות היהודית בארגנטינה', גשר, 68-69 (תשל"ב), עמ' 200-212	ריין ולטר שלמן
Silvia Schenkolewski-Kroll, 'The Influence of the Zionist Movement on the Organization of the Argentinian Jewish Community: The Case of the DAIA 1933-1946', <i>Studies in Zionism</i> , 12 (1991), pp. 17-28	שנקולבסקי-קרול, השפעה
סילייה שנקולבסקי-קרול, התנועה הציונית והמפלגות הציוניות בארגנטינה, 1935-1948, ירושלים תשנ"ז	שנקולבסקי-קרול, התנועה הציונית
—, 'La conquista de las comunidades: el movimiento sionista y la comunidad ashkenazí de Buenos Aires (1935-1949)', <i>Judaica Latinoamericana: Estudios Histórico-Sociales</i> 2 (1993), pp. 191-201	שנקולבסקי-קרול, כיבוש
—, 'Zionist Political Parties in Argentina from the Revolution of 1943 to the Establishment of the State of Israel', David Sheinin & Lois Baer Barr (eds.), <i>The Jewish Diaspora in Latin America: New Studies on History and Literature</i> , New York 1996, pp. 239-249	שנקולבסקי-קרול, מפלגות ציוניות
David Schers, 'Inmigrantes y política: los primeros pasos del Partido Sionista Socialista Poalei Sión en la Argentina, 1910-1916', <i>EIAL</i> 3, 2 (1992), pp. 75-88	שרס
<i>Estudios Interdisciplinarios de América Latina y el Caribe</i>	EIAL